

На основі вищесказаного можна зробити наступні висновки:

- 1) необхідність заохочування студентів до занять фізичної культури і спортом є важливим соціальним завданням;
- 2) студентські роки є періодом найбільшого розвитку систем організму, високої функціональної активності і працездатності;
- 3) вплив на заохочування студентів до фізичної культури і спорту забезпечують видовища спорту, вищих досягнень і масової фізичної культури;
- 4) спортивні видовища сприяють вихованню: морально-вольових якостей та особистих рис характеру студента;
- 5) використання різноманітних спортивних заходів сприяє заохочуванню студентів до занять фізичної культури і спорту.

Література

1. *Зайцев Г.К.* Потребностно-мотивационная сфера физического воспитания студентов // Теория и практика физической культуры. – 1993. – №7. – С. 21 – 24.
2. *Ким В.О.* О разделении спорта и оздоровительной физической культуре // Теория и практика физической культуры. – 2001. – №3. – С. 17 – 21.
3. *Коджешау М.* Факторы, определяющие физкультурно-спортивную активность студентов. // Теория и практика физической культуры. – 1996. – №3. – С. 56 – 57.
4. *Матвеев Л.П., Молчанов С.В.* Направленное использование спортивных зрелищ для приобщения рабочих к занятиям физической культурой. // Теория и практика физической культуры. – 1982. – №11. – С. 36 – 38.
5. *Муравов И.В.* Оздоровительный потенциал свободного времени студентов. // Теория и практика физической культуры. – 1987. – №10. – С. 18 – 21.
6. Походы выходного дня // Массовая физическая культура в вузе. – М., 1991.
7. Про затвердження державної програми розвитку фізичної культури і спорту. 2007 – 2011 р. // Збірник урядових актів України 2007 р. – № 1. – С. 24 – 26.
8. Цільова комплексна програма „Фізичне виховання – здоров’я нації” затверджена 01.09.1998 р. № 963/98.

УДК 37.032

А.О. Артюшенко

ОСОБИСТІСНА РІШУЧІСТЬ І ДЕЯКІ ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ЇЇ ФОРМУВАННЯ В УЧНІВ ЗОШ ЗАСОБАМИ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ

Анотація. У статті розглядаються питання теоретичного обґрунтування шляхів удосконалення процесу вольового розвитку учнів ЗОШ засобами фізичної культури.

Ключові слова: воля, вольові якості, вольової розвиток, особистісна рішучість, фізичне виховання.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы теоретического обоснования путей совершенствования процесса волевого развития учащихся ЗОШ средствами физической культуры.

Ключевые слова: воля, волевые качества, волевого развитие, личностная решительность, физическое воспитание.

Annotation. The article deals with the developing of the pedagogical technology of will training with the students during physical training lessons.

Key words: will, will qualities, physical exercises, pedagogical circumstances.

Найхарактернішою особливістю нинішнього цивілізаційного етапу є наявність стрімких, всеохоплюючих змін. Забезпечити якість цих змін покликана освіта, яка має розвинути природні здібності людини, навчити її самостійно здобувати знання впродовж життя, творчо мислити, опановувати великі інформаційні масиви. Концептуальні положення щодо змісту, форм і організації начально-виховного процесу в загальноосвітньої школи базуються на засадах Конституції України, Законів України „Про освіту”, „Про загальну середню освіту”, Національної доктрини розвитку освіти, Концепції фізичного виховання в системі освіти України, які наголошують на необхідності гуманістичної спрямованості, демократизації, всебічності та варіативності розвитку особистості з високим рівнем фізичного, морального і психічного здоров'я. Однією з найбільш значущих проблем у процесі виховання учнів в загальноосвітній школі є проблема формування життєвої активності, особистісної рішучості, здатності до постійного самовдосконалення. Формування активної, працездатної особистості, як правило, пов'язується із становленням вольової сфери, яка має свої особливості на кожному етапі вікового розвитку.

Недостатня увага до проблем волі та їх слабка розробка багаторазово відмічалися в роботах вітчизняних психологів (Д.І. Дубровський, Є.П. Ільїн, К.І. Лебедев, О.М. Леонтєв, З.В. Мануйленко, С.Л. Рубінштейн, В.І. Селіванов, В.А. Іванніков, І.Д. Бех та ін.). Між тим звернення до людського фактору як до одного з резервів соціально-економічного розвитку країни визначає практичну актуальність досліджень вольової сфери особистості і закономірностей її формування. Здатність людини в умовах стрімких всеохоплюючих змін і стресових ситуацій самостійно приймати своєчасні й помірковані рішення, неухильно реалізовувати їх в практичній діяльності, брати на себе відповідальність за рішення і його виконання стає найважливішою якістю сучасної людини. Особистісна рішучість, здатність до вольової регуляції є високо значущими для багатьох видів професійної діяльності і суспільно активної поведінки (А.В. Барабанщиков, А.Д. Глоточкін, Н.Ф. Феденко, В.В. Шеляг, В.К. Калін, Г.Д. Луков, В.Л. Маришук, К.К. Платонов, Є.А. Плетницький, Є. А. Мілерян та ін.).

У результаті недостатньої розробленості даної проблеми наявні в науковій та методичній літературі рекомендації фахівців (М.Г. Озолін, В.М. Платонов, А.Ц. Пуні, А.О. Романов, Р.З. Шайхтдінов, Є.П. Щербаков та ін.) щодо виховання особистісної рішучості і вольового розвитку в цілому стосуються, в основному, спортивної діяльності і не охоплюють вікових аспектів. У зв'язку з цим на уроках фізичної культури в загальноосвітній школі навчання рухам, функціональне навантаження недостатньо узгоджуються з вирішенням виховних завдань. Таким чином, запити суміжних галузей науки, соціальне замовлення на людський фактор обумовлюють теоретичну і практичну значущість дослідження проблеми виховання рішучості як складової цілісного процесу формування активної, творчої особистості у практичній діяльності.

Аналіз психолого-педагогічної літератури дає підстави для висновку, що теорія виховання рішучості, як генералізуючої якості в процесі вольового розвитку учнів загальноосвітньої школи залишається недостатньо розробленою з точки зору потреб нової педагогічної реальності. Нині фактично не існує цілісної концепції вольового розвитку особистості. Глобалізація, інновації інформаційного суспільства, стрімкі суспільно-економічні зміни викликають необхідність обґрунтування стратегії виховання особистісної рішучості учнів загальноосвітньої школи як основи формування активної, працездатної, творчої особистості.

Викладене вище визначає проблему виховання особистісної рішучості особливо актуальною і в теоретичному, і в практичному плані, що й зумовило вибір теми дослідження „Особистісна рішучість і деякі теоретичні аспекти її формування в учнів ЗОШ засобами фізичної культури”.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати шляхи вдосконалення багаторічного процесу формування особистісної рішучості в учнів ЗОШ засобами фізичної культури.

Методи дослідження: теоретичні: класифікація і систематизація наукових даних, узагальнення досвіду практики, що дозволило визначити сутність, структуру і зміст особистісної рішучості, як генералізуючої вольової якості, обґрунтувати чинники, які впливають на її формування в учнів у процесі фізичного виховання.

Результати дослідження. Воля та вольова регуляція поведінки і діяльності людини вже багато сторіч лишається дискусійною. Воля є обов'язковою складовою філософських учень найбільш відомих мислителів ще з епохи античності (Платон, Аристотель, Августин та ін.). Особливо широкого розповсюдження набуло вчення про волю Аристотеля, який вважав волю функцією, що потрібна для пояснення механізмів поведінки з позиції розуму. Уже в той час існували поняття „вольових” та „довільних дій”. Причинами виникнення вольових дій Аристотель вважав „розумні прагнення”, бо там, „де нема розуму, там нема і волі”. Крім того, воля, за Аристотелем, має суспільну природу: людина спроможна тоді прийняти розумні рішення, коли адекватно усвідомлює власні суспільні обов'язки.

Відомості про волю, які на рівні здогадок, спостережень й відповідних роздумів накопичилися за період існування античної науки, показують розуміння древніми мислителями її значущості для життєдіяльності людини: тут закладалися передумови для осмислення її психологічної сутності. Спроба дійсно психологічного аналізу волі належить К.Д. Ушинському, який, критикуючи механістичну (Ф. Ніцше) та волюнтаристську (А. Шопенгауер) теорії, вказує на потрібне значення волі: 1) воля – це влада душі над тілом; 2) воля – „це почуття хотіння”; 3) воля – „...щось протилежне неволі”.

Розробка концепції волі у радянській психології здійснювалася на матеріалістичних засадах. Початкові основи з'ясування фізіологічних механізмів вольових дій були закладені у працях І.М. Сеченова й продовжені його послідовниками І.П. Павловим та В.М. Бехтеровим, що дозволило позбутися суб'єктивістського підходу в розгляді проблематики волі (І.П. Павлов) та довести взаємозв'язок між волею й зовнішніми і внутрішніми стимулами (В.М. Бехтерев). Вивчення волі має різноплановий характер.

Аналіз літератури показує, що найбільшою мірою виділяються дві основні наукові течії, які по-різному трактують питання про природу волі. Одна з них пов'язує волю з мотивами і мотивацією (І.М. Сеченов, К.Н. Корнілов, С.Л. Рубінштейн). Інша течія пов'язує волю, в основному, з подоланням труднощів і перешкод. (П.А. Рудик, П.Ф. Симонов, Б.М. Смирнов).

Незважаючи на велику кількість досліджень волі в психології й особливо в психології спорту залишається багато невирішених питань. В психолого-педагогічній літературі відзначається незгода спеціалістів щодо вузлових питань, пов'язаних із проблемою волі. Немає єдиної думки ні стосовно психологічної структури вольових дій, ні стосовно визначення основних термінологічних понять.

Воля визначається і як здатність, і як уміння, і як сукупність рис. Все це, на нашу думку, підкреслює складність досліджуваної проблеми. Можна сказати, що формальне визначення поняття волі вимагає подальшої розробки. Багатьма авторами (В.І. Селіванов, В.А. Крутецький, А.Ц. Пуні, П.А. Рудик, В.А. Іванніков, Т.І. Шульга, Е.П. Щербаков) воля розглядається як певна сукупність вольових якостей, яка характеризує досягнутий особистістю рівень свідомої саморегуляції поведінки. В свою чергу поняття «вольова якість» за В.І. Селівановим визначається як відносно постійне, стійке особисте утворення, яке не обмежується конкретною ситуацією і проявляється в вольовому зусиллі при долатті труднощів.

Вольові якості належать до розряду найсуттєвіших у характеристиці особистості. Однак в поглядах психологів зустрічаються істотні розбіжності з приводу їхнього змісту, кількості і класифікації. У підручниках з психології по-різному визначається сутність вольових якостей. В одних говориться, що це прояв волі, в других – здатність, у третіх – уміння переборювати різні труднощі, керувати собою, тощо.

Різні автори виділяють до 34 вольових властивостей особистості. З процесом фізичного виховання і спортивною діяльністю завжди пов'язуються: цілеспрямованість, наполегливість і завзятість, рішучість і сміливість, ініціативність і самостійність, витримка і самовладання, дисциплінованість.

На основі аналізу психолого-педагогічної літератури можна констатувати, що особистісна рішучість є практично генералізуючою вольовою якістю і ототожнюється нами з вольовим розвитком. В самому спрощеному вигляді рішучість визначається як вольова якість людини, котра проявляється в швидкому й поміркованому виборі мети і способів її вирішення.

Рішучість за визначенням А.Ц. Пуні – це прояв волі, якій характеризується своєчасністю й поміркованістю рішень, своєчасністю й поміркованістю їхньої реалізації в практичних діях, відсутністю боязні взяти на себе відповідальність за рішення і його виконання.

Рішучість в психологічному словнику пояснюється як здатність людини самостійно приймати відповідальні рішення та неухильно реалізовувати їх в діяльності.

Аналіз цих визначень показує досить високу ступінь взаємозв'язку рішучості з іншими вольовими якостями: цілеспрямованістю, ініціативністю, сміливістю, наполегливістю, самостійністю та ін. Тому не випадково в психолого-педагогічній літературі (С.А. Поліщук) саме рішучість визначається як генералізуюча вольова якість. Саме тому ми визначаємо особистісну рішучість як основу вольового розвитку людини.

Проведений аналіз літературних джерел дав змогу простежити багатоплановість фрагментарних рекомендацій щодо виховання вольових якостей в процесі навчання (П.А. Жоров, В.І. Камишова, Д.В. Колесов, В.А. Комогоркін, В.А. Крутецький, П.І. Размислов, С.М. Рівес, Л.І. Рувінський, В.І. Селіванов, С.І. Хохлов) і спортивної діяльності (К.Л. Бабаян, Г.Н. Гагаєва, М.Г. Озолін, І.П. Петяйкін, А.Ц. Пуні, А.О. Романов, П.А. Рудик, Б.М. Смирнов, В.Г. Темпераментова, Р.З. Шайхтдінов, Т.І. Шульга). Незважаючи на неоднозначність думок спеціалістів з проблеми виховання волі, практично усіма дослідниками підтримується діяльнісний підхід. Воля може розвиватися тільки в ході складної, націленої в майбутнє діяльності шляхом подолання перешкод (Д.В. Колесов, К.Н. Корнілов). Розвивається й удосконалюється все те, що діє, що працює – напружено, на межі своїх можливостей (О.І. Вишневський). Вольові якості виробляються в боротьбі з труднощами і з самим собою (В.І. Войток). Найкраще формуються вольові якості на основі природних властивостей, соціальних факторів і успішності діяльності (Є.П. Щербаков).

До основних чинників, які впливають на формування вольових якостей, належать: наявність боротьби з труднощами; чітке усвідомлення мети; впевненість у власних силах; свідоме прагнення до самовдосконалення; здатність до самоконтролю і самооцінки в процесі діяльності.

Правильно організоване навчання містить у собі стимули для розвитку вольової активності учнів. Виконання навчального завдання – це психологічна вольова дія, яка вимагає від учня ясної постановки мети, пошуку способів рішення (планування) і виконання (В.А. Комогоркін, П.П. Зимін). Основним засобом виховання вольових якостей в учнів на заняттях фізичною культурою є вправи (С.Н. Бубка, А.Ц. Пуні, А.О. Романов, Б.М. Смирнов). Їх можна розглядати як своєрідні перешкоди, що створюють об'єктивні й суб'єктивні труднощі (П.А. Рудик, Р.З. Шайхтдінов). Фізичні вправи, що перестають бути важкими, втрачають значення для виховання вольових якостей, тому в навчально-виховному процесі слід планувати систематичне і своєчасне підвищення труднощів шляхом підбору вправ відповідно до рівня підготовленості учнів. В той же час наявні в психолого-педагогічній літературі відомості свідчать, що виконання конкретних фізичних вправ вимагає прояву відповідних вольових якостей. Тому в роботах А.О. Артюшенка, К.Л. Бабаяна, С.Н. Бубки, А.Ц. Пуні, П.А. Рудика пропонується процес формування вольових якостей узгоджувати з розвитком конкретних фізичних здібностей. Мова йде про те, що кожен фізичну вправу, кожне завдання необхідно виконувати з метою одночасного впливу на процес формування вольових і фізичних можливостей учнів. На такий взаємозв'язок фізичних якостей з вольовими звертає увагу Є.П. Щербаков. Автор стверджує, що прояви сили вимагають більшою мірою рішучості, витривалість головним чином пов'язується з наполегливістю, швидкість з рішучістю й самовладанням та ін. У зв'язку з цим, на нашу думку, виникає необхідність у відповідній класифікації основної маси фізичних вправ за принципом їхньої спрямованості й впливу на рівень прояву конкретних вольових якостей.

Аналіз психолого-педагогічної літератури і результати попередніх власних досліджень [1] показують, що прояв вольових якостей в учнів загальноосвітньої школи значною мірою залежить від рівня їхньої фізичної підготовленості. Чим вище показники фізичної підготовленості і більше руховий досвід, тим впевненіше, сміливіше, рішучіше і наполегливіше поведуться учні в процесі занять фізичною культурою при виконанні різноманітних фізичних

вправ і завдань. В цьому плані стає більш зрозумілим висловлювання І.М. Сеченова, який писав, що воля не власна примусити людину робити те, що вона не вміє. Характеризуючи вольову якість рішучість А.Ц. Пуні і П.А. Рудик звертали увагу на необхідність створення інтелектуальних і практичних основ вольової готовності спортсменів. Рішучість характеризується авторами, як здатність в складних умовах діяльності самостійно приймати відповідальні рішення і неухильно проводити їх в життя. Людина, яка не знає, як треба діяти і не вміє виконувати відповідні дії, не здатна до прояву рішучості. Тому в процесі фізичного виховання опанування технічними прийомами, підвищення рівня фізичної підготовленості є необхідною умовою для формування вольової якості рішучість. При цьому, на думку А.Ц. Пуні, П.А. Рудика, Є.П. Щербакова та ін., велике значення має успіх. Ми також вважаємо, що для успішного формування вольових якостей в процесі фізичного виховання насамперед треба забезпечити успішність навчання, тобто швидкий і суттєвий приріст фізичних якостей, що збільшує інтерес учнів до занять і сприяє значному підвищенню впевненості у власних силах. Відомо також (В.К. Бальсевич, Л.В. Волков, А.А. Гужаловский), що ефективність (успішність) процесу фізичного виховання значно вище, якщо акценти навчальних впливів співпадають за характером з природним біологічним ритмом вікового розвитку людини. Етапність онтогенетичного розвитку була покладена А.А. Гужаловським в основу запропонованої хронології періодів, які відрізняються підвищеною чутливістю к вибірково спрямованому формуванню конкретних фізичних якостей в учнів шкільного віку. Мова йде про те, що однією із закономірностей вікового розвитку фізичних якостей – сили, швидкості, витривалості та ін., є нерівномірний його характер, з чітко окресленими, так званими сенситивними періодами. Збіг у часі і за спрямованістю акцентованих педагогічних впливів з періодами найбільшого природного зростання конкретних фізичних якостей сприяє їх істотному приросту і визначає таким чином успішність навчання.

Ще більш ускладнює проблему формування в учнів особистісної рішучості і вольового розвитку в цілому положення про особистісний характер розвитку індивідуальності в процесі навчання в загальноосвітній школі. Саме індивідуальні особливості вікового розвитку, загальні психологічні закономірності особистості дітей, підлітків і юнаків потребують пошуку нових моделей організації навчально-виховного процесу в школі, спрямованих на гуманізацію навчання та активізацію навчально-пізнавальної діяльності учнів. Такою моделлю є особистісно зорієнтований педагогічний процес, який базується на гуманістичних напрямках філософії, психології та педагогіки і передбачає сприйняття кожного вихованця, як унікальної особистості, як суб'єкта навчально-виховного процесу (І.Д. Бех, І.А. Зязюн, І.А. Якіманська та ін). Сучасна педагогічна система особистісно зорієнтованого підходу потребує подальшої розробки в різних напрямках виховного впливу. Особливо актуальною є проблема використання педагогічних інновацій у галузі фізичного виховання, де сучасний освітньо-виховний процес зорієнтований на функціональне виконання вчителем педагогічних обов'язків, і особлива увага зосереджена на зовнішньо-процесуальних ролях діяч, а не на особистості учня, його індивідуальності. Для такої ситуації характерним є переважаючі зовнішні вказівки, а учні виступають об'єктами педагогічних впливів.

Висновки. На основі аналізу психолого – педагогічної літератури в роботі розкрито й узагальнено сутність понять „воля”, „вольові якості”, „особистісна рішучість”. Незважаючи на різноманітність варіантів визначення волі можна впевнено говорити, що воля – це здатність людини діяти у пряму свідомо поставленої мети, долаючи при цьому зовнішні і внутрішні перешкоди. Частіше за все воля розглядається як сукупність вольових якостей. В свою чергу вольова якість – це відносно стійке особистісне утворення, яке не обмежується конкретною ситуацією і проявляється у вольовому зусиллі при долатті труднощів. Особистісна рішучість – це здатність людини самостійно приймати рішення і неухильно реалізовувати їх в діяльності.

Результати теоретичного аналізу проблеми дозволяють стверджувати, що для вдосконалення багаторічного процесу формування в учнів ЗОШ особистісної рішучості засобами фізичної культури необхідно забезпечити:

- системний і діяльнісний підхід, що передбачає цілісне формування особистості у практичній діяльності;
- наявність активної, напруженої і успішної діяльності при систематичному підвищенні труднощів;
- узгодженість процесу формування рішучості і інших вольових якостей зі специфікою фізичних вправ;
- обґрунтування вікової періодизації становлення вольової сфери учнів 7 – 17 років, виявлення основних тенденцій та особливостей формування особистісної рішучості на кожному етапі вікового розвитку;
- особистісно-зорієнтований підхід в організації процесу фізичного виховання з урахуванням індивідуальних особливостей вікового розвитку і загальних психологічних закономірностей особистості дітей, підлітків і юнаків.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми формування особистісної рішучості в учнів ЗОШ засобами фізичної культури. Подальшого вивчення вимагає установлення залежності процесу формування волі від вікових та індивідуальних особливостей, а також обґрунтування нових методик і критеріїв для оцінювання особистісної рішучості і інших вольових якостей.

Література

1. *Артюшенко А.О.* Виховання вольових якостей в учнів середнього шкільного віку в процесі занять фізичною культурою: Автореф. дис...канд. пед. наук. – К., 2003. – 20 с.
2. *Бабаян К.Л.* Анализ структуры волевых качеств и особенности их проявления в процессе воспитания спортсменов: Автореф. дис...канд. пед.наук. – М., 1970. – 21 с.
3. *Бех І.Д.* Виховання особистості: Наукове видання. – К.: Либідь, 2003. – 280 с.
4. *Ильин Е.П.* Психология воли. – СПб: Питер, 2000.–288 с.
5. *Комогоркин В.А.* Индивидуальные особенности волевой активности школьников подростков: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – К., 1979. – 22 с.
6. *Пуни А.Ц.* О самовоспитании воли спортсмена // Проблемы психологии спорта. – М., 1962. – С. 122.
7. *Щербаков Е. П.* Функциональная структура воли: Автореф. дис... докт. псих. наук. – Л., 1990. – 45 с.

УДК 378.013.42

С.П. Архипова

ПІДВИЩЕННЯ ЯКОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ У КОНТЕКСТІ ІДЕЙ БОЛОНСЬКОГО ПРОЦЕСУ

Анотація. У статті розглядаються питання якості освіти, умови якості соціально-педагогічної освіти у контексті ідей Болонського процесу, її спеціалізації і технологізації.

Ключові слова: якість освіти, Болонський процес.

Аннотация. В статье рассматриваются вопросы качества образования, условия повышения качества социально-педагогического образование в контексте идей Болонского процесса, ее специализации и технологизации.

Ключевые слова: качество образования, Болонский процесс.

Annotation. The article deals with the concepts of education quality, conditions of advancement the quality of social – pedagogical education in the context of Bolonian process, its specialization a thechnologization.